

ECONOMÍA SOCIAL E ALTERNATIVA¹

César TORRES LAÑAS

Revista Imagina. Red de Economía Alternativa e Solidaria.

Preséntanse os rasgos definitorios da economía social e solidaria, atendendo especialmente ós proxectos integrados en REAS (Rede de Economía Alternativa e Solidaria). Faise unha aproximación ás UFA (útiles financeiros alternativos), sinalando a necesidade dun marco xurídico posibilitador dos investimentos en proxectos de economía xusta e solidaria.

Agradezo a invitación da Asociación para a Economía Social da Facultade de Ciencias Económicas e Empresariais da Universidade de Vigo, por permitirme participar neste panel de experiencias. Son poucas as institucións universitarias no Estado español preocupadas por humaniza-la economía. Apenas poderíamos sinalar, á parte desta institución, os cursos de ética empresarial que se dictan na Universidade Jaume I de Castellón, onde se organizarán entre o 28 e 29 de xaneiro de 1997 as III Xornadas de Ética Empresarial, ou o CIES, Centro de Iniciativas de Economía Social da Universidade de Barcelona, que o 17 de xaneiro do mesmo ano inaugurará unha base de datos telemática sobre as actividades e metodoloxías de traballo de organizacións de economía social de sete países europeos, ou a Fundación para a Ética nos Negocios e Organizacións, na Universidade de Valencia, que no mes de agosto de 1996 organizou un Seminario, co apoio de Argentaria, sobre rendibilidade ética e empresa.

A pesar desta aparente avalancha de actividades sobre o tema, o concepto de economía social está aínda por clarificar.

O concepto da economía social, como recordou Isabel Vidal, investigadora do CIES, é unha palabra francófona, relativamente nova, dos anos setenta, procedente da experiencia francesa e belg. Pero nin en Europa, nin no noso país existe un consenso á hora de falar de economía social. Os italianos falarán do terceiro sector, os ingleses falarán de charity, os norteamericanos de sector independente ou entidades sen ánimo de lucro. Para os franceses o concepto está referido ás actividades de asociacións, mutuas, cooperativas, á dicir, do que se denomina asociacións de persoas, e a regañadentes ou moi diplomáticamente aceptarán, como no caso español, que se inclúan fundacións, que é

1.- Conferencia dictada no *Painel de experiencias de economía social e economía solidaria*. Universidade de Vigo, Facultade de Económicas, 17 de decembro de 1996.

unha entidade non democrática, patrimonial. A cultura anglosaxona falará única e exclusivamente de fundacións e asociacións, e polo tanto non de mutuas nin de cooperativas. Para os americanos a fundación é un trust, é dicir, unha unidade de financiamento e non de servicios como no caso español. En definitiva, segundo cal sexa a cultura e a evolución de cada país, o modelo de iniciativas de economía social varía bastante e profundamente. Se revisamo-la documentación da dirección xeral XXIII das comunidades europeas, falarase de mutuas, cooperativas, asociacións e fundacións, resumindo cada unha das fórmulas xurídicas existentes en Europa, pero hai que sinalar que desde hai dous anos esta DG XXIII falaba de E.S., anque actualmente refírense a este tema coas siglas MCAF, é dicir, mutuas, cooperativas, asociacións e fundacións, porque a CE ten que representar a todas, e esta palabra está en total polémica. Sen mencionar xa ós alemáns, que non saben que cousa é isto. En alemán non existe a palabra economía social.

En España copiamos moito dos franceses. A ES é un vocablo importado de Francia desde o momento en que o goberno de Mitterrand crea, por presión corporativa, unha secretaría xeral con rango de ministerio. O goberno socialista francés busca potenciar unha alianza estratéxica de asociacións, fundacións e cooperativas co fin de que a familia cooperativista, a asociativa e as mutuas non actuaran orfas senón asociadas para xogar un papel de lobby tentando mante-lo seu peso e influencia ó identificarse cunha marca, e esa marca era a economía social. Pero no caso dos franceses era unha decisión de abaixo a arriba, que se copia de arriba a abaixo desde España. O primeiro goberno socialista, en 1982, en concreto a Dirección Xeral de Cooperativas do Ministerio de Traballo, cando o director xeral era Sebastián Reyna, tentou dinamiza-lo ámbito do cooperativismo dándolle un vocablo, o da ES. Por iso en españa durante moitos anos, desde o 82 ata aquí, economía social era sinónimo de cooperativas de traballo asociado e de sociedades anónimas laborais. Curiosamente os franceses falan agora de economía solidaria, e na maior parte da universidades, ó referirse á economía social, refírense ás fundacións e ás caixas, pero as caixas nin remotamente se identifican coa economía social ás que identifican como proxectos de lto risco financeiro.

A pesar de todo este caos conceptual comeza a crearse a percepción nalgúns segmentos sociais de que a creación de emprego social mediante formas autoxestionadas ten o nome de economía social.

Tamén en Europa, dos que se poderían chamar os NMS (Novos Movements Sociais: ecoloxistas, pacifistas, neofeministas) comezan a chegar ó Estado español unha serie de conceptos e prácticas sociais que tentan devenir en formas de vida. Moitos grupos sociais atópanse coa contradicción de pensar e vivir dun xeito e ter que, economicamente, vivir non só doutro, senon contra as súas propias ideas e intereses, sentimentos e pensamentos. Empézanse a buscar formas de supervivencia económica que non só foran marxinais ó sistema, senón alternativas a el, ecolóxica e socialmente, e é entón cando empezan

a xurdir no Estado español, dentro dunha tradición autoxestionaria que vén desde moi atrás, formas de organización empresariais democráticas, aínda que ests dúas palabras sexan difíciles de casar, que se topan cun panorama marcado por: primeiro, un paro estrutural que no noso país podería englobar facilmente a máis do 20% da PEA; e unha serie de experiencias laborais coherentes coas ideas medioambientalistas e sociais. En Córdoba, durante o ano 1993, organízase o primeiro Encontro de Economía Alternativa, Xusta e Solidaria organizado por IDEAS, cooperativa adicada entón ó comercio xusto e que aglutina a moitas destas iniciativas no Estado español. Dous anos despois, durante o segundo encontro organizado na mesma cidade de Córdoba, unha veintena de organizacións de diverso tipo —empresas de bici-mensaxeiros, tendas da solidariedade, empresas de inseción sociolaboral, empresas de reciclaxe, agricultores biolóxicos— deciden organizarse dunha forma permanente e crease REAS, a Rede de Economía Alternativa e Solidaria, homónima española da REEAS europea. Nos últimos dous anos, o intento por precisar teoricamente as características que resumen no estado o tipo de traballo realizado, levaron a desenvolver tres conceptos sobre o tema: os grupos de comercio xusto, dedicados prioritariamente a modifica-las relacións de intercambio e de consumo entre o norte e o sur, priorizan o concepto de economía alternativa como concepción estratéxica do seu traballo. os grupos do País Vasco, REAS Euskalherria, traballan dese abril de 1996 co concepto de empresa social e solidaria, e o plsmaron nas terceiras xornadas de empresa social e solidaria, ESS, realizadas en Vitoria en novembro de 1996; e moitos dos outros grupos ó largo e ancho do estado seguen a soste-lo paraugas conceptual de economía social para designa-lo tipo de traballo que realizan.

REAS, organización asemblearia dotada dunha xunta directiva e de trinta organizacións que facturan un pormedio de 600 millóns de pesetas anualmente, traballa fundamentalmente na perspectiva de aglutinar a grupos e empresas dedicadas ó desenvolvemento de iniciativas sociais caracterizadas pola ética empresarial e a corresponsabilidade social, onde o primeiro protagonista do seu esforzo económico sexan as persoas máis desfavorecidas e o medio ambiente, dotandose de UFA para desenvolver estas iniciativas. Actualmente traballamos na liña de mostranos como a posibilidade de confrontar eficazmente os problemas do paro e a marxinação sen xerar enfrontamentos entre as iniciativas empresariais e o individuo, nin entre a sociedade e a natureza, conflitos que caracterizan o desenvolvemento tanto da economía privada como da pública.

Sobre REAS e o seu funcionamento quixera centrarme nun tema especialmente anovador que estamos aportando á sociedade, e é o desenvolvemento dos útiles financeiros alternativos (UFA), é dicir, a forma de financiamento non tradicional que estamos a desenvolver para levar a cabo proxectos de economía social. Quixera desenvolver esta parte sobre tres eixos: cales son os aspectos que dan nacemento á banca e ós útiles financeiros alternativos en Euro-

pa; cal é a situación no Estado español; e terceiro, as liñas de actuación inmediatas neste terreo.

Como recordou Toni Pons, presidente de REAS, o nacemento dos útiles financeiros obedece a diferentes criterios e a diferentes situacións. As máis xerais parten do desenvolvemento dun movemento social e político con carácter ecolóxico que parte de Die Grunen, Os Verdes, que co apoio da socialdemocracia alemá da nacemento ó Okobank. Nesta liña tamén se desenvolven movementos de carácter nacionalista, como Herrikoa, ou o movemento nacionalista corso. Outro apartado desde onde se presenta a necesidade de útiles financeiros é o paro, a marxinação, unha serie de situacións sociais que se desenvolven nos últimos quince ou dezaioito anos en Europa. Estas experiencias devesen no que se chaman os bonos de solidariedade, en Francia especialmente, e alí atopámonos con Francia Activa, unha gran fundación desde onde se desenvolven iniciativas de constitución de emprego, empresas, etc. Todo isto insértase cunha corrente que comeza a tomar forza en Europa que é o nacemento e consolidación do comercio xusto e alternativo. Nacementos distintos, pero que á parte das diferencias de nacemento existen aspectos que unifican estas experiencias: a solidariedade, desde o social ou o ecolóxico; que resolve problemas que o mercado produce como son os sobrantes de man de obra, ou resolve problemas no campo medioambiental. Non son só útiles financeiros necesarios, pero tampouco son só reactivos, pois actúan positivamente polo medio ambiente, preventivamente, por chamalo dalgún xeito.

Son factores de desenvolvemento da economía local, en contraste coa globalización da economía, onde se prioriza a constitución de pequenas empresas ubicadas en espazos concretos socialmente.

Outro aspecto positivo é que predispoñen ás persoas a unha nova forma de actuación económica e financeira. Non é o mesmo desenvolver unha actividade inversora dentro dun banco clásico que desenvolver estas mesmas actividades dentro das iniciativas de UFA. É un caso de participación directa mediante un control da propia actividade da súa inversión, verificando onde van os seus fondos, cousa que lóxicamente non ocorre cando metemo-lo diñeiro na banca clásica. O aforro das inversións vólvese cercano, non alonxado das realidades nin do seu control. Cunha tenda de comercio xusto como Arao aquí en Vigo, ou cunha distribuidora de produtos ecolóxicos; inversións que ves. O aforro convírtese así en ético, ó servizo das persoas e para confrontar problemas concretos: a pobreza o Terceiro Mundo e a de aquí, o medioambiente. O aforro ético conceptualiza novas formas de participación no económico: un certo cambio de chip na conciencia dos aforradores. Trátase de cambiar as actitudes pasivas como cando pasivamente deixamos os nosos aforros nun banco, onde ningún nos dá ningunha información do diñeiro nin tampouco temos ningún dereito a pedila. No aforro ético esta posición pasiva convírtese en activa: vemo-lo que se está a desenvolver e a forma en que está a desenvolverse e empezamos a ser protagonistas, algo que nesta sociedade nunca se nos deixa ser: **sempre fomos man de obra, traballando para outros, aforrando para outros.**

Unha das características do aforro ético é a constante información de como se usa o diñeiro que foi depositado. Eses son os aspectos positivos.

No Estado español discútense desde hai dous anos sobre o aforro ético estando aínda por supera-lo aspecto teórico do tema. Sen embargo un aspecto positivo é a progresiva implantación dos bonos da solidariedade, desde o comercio xusto, desde fincas ecolóxicas e desde empresas e grupos de recuperadores. Poderíamos falar dunhas catorce ou quince experiencias de traballo que xurdiron desde os bonos da solidariedade. Un dos problemas é a súa falta de centralización. A inversión en bonos da solidariedade responde a criterios puramente locais, o que implica o risco, que aínda non sucedeu, de que se unha soa empresa fracasara ou non poidera devolver-lo diñeiro, afectaría no seu conxunto a todas as experiencias, incluída-las futuras. O problema é a falta de centralización.

Outra entidade que apareceu no tema dos UFA é Barcelona Activa, organización onde un conxunto de persoas ou institucións dan unha cota anual que serve para a constitución de emprego, ou necesidades moi concretas de persoas vinculadas ó emprego. Acumulan un capital duns 60 millóns na actualidade e levan constituído uns 400 ou 425 empregos ata o momento.

Tamén existen fundacións de pais con fillos que padecen minusvalías físicas que introducen capital conxuntamente con certas administracións que invertiron na creación de emprego para persoas discapacitadas físicas ou psíquicas, como a Fundación Kutxa, coa participación dos pais e a diputación foral de Guipúzcoa.

En Mallorca, Fundación Deixalles coa Caixa Cobañes, de Pollensa, unha das caixas máis pequenas que hai no Estado español, chegou a un tipo de acordo para toda iniciativa empresarial que teña un acento social e ecolóxico, cun estudio previo de viabilidade. Esta caixa invirte nas iniciativas empresariais levadas adiante por Deixalles: ecomensaxerías, empresas de bioconstrución, fincas de plantas autóctonas, xardinería ecolóxica. A caixa participa desde o seu consello de administración e co seu capital en actividades empresariais de constitución de emprego.

Estase a desenvolver un estudio do CIES de Barcelona de tódalas iniciativas de UFA europeas para transmitir un marco xurídico que sexa posibilitador de inversións cara estas experiencias, pois é enormemente duro formularse a creación dunha UFA dese os criterios existentes no Estado español.

En xeral, creo que non fixen outra cousa que resumi-las experiencias e as palabras de quen desde hai moitos anos traballan na dirección de democratiza-la economía. Utopía vesosímil que debemos converter en esforzos cotiás e sinxelos. Creo que esa é a clave.

A estas alturas da exposición, teño xa a impresión de terme comido parte do tempo dos meus compañeiros e compañeiras de mesa. Moitas grazas.

SUMMARY: The characteristics that define the social and solidary economy are presented, paying special attention to projects integrated in REAS (Alternative and Solidary Economy net). It is done an approach to UFA (Alternative Financial Tools), indicating the need of a juridical framework to make feasible investments and projects for a fair and solidary economy.

COOPERANDO CARA O FUTURO

POLA MELLORA DO

ENSINO

*Unión de Cooperativas
do Ensino de Traballo
Asociado de Galicia*

NOVO ENDEREZO:

Rúa Fernández Villaverde, 4 - 1.º A - Oficina, 3
Teléfono: (986) 89 65 26 - Fax: (986) 89 65 25
36002 PONTEVEDRA